

Eldre i arbeidslivet

Marit Getz Wold og Inger Håland

Andelen eldre mellom 55 og 74 år som deltar i arbeidslivet var om lag 50 prosent i 2011. Det er det samme som i 1972. Det har likevel skjedd store endringer i sammensetningen av eldres sysselsettingsandeler i disse årene. Den største endringen har kommet i kvinnenes deltakelse i yrkeslivet. Kvinnenes sysselsetting har økt sterkt, mens mennenes har hatt en noe mer ujevn utvikling over tid.

I denne artikkelen bruker vi tall fra Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) til å belyse utviklingen i sysselsettingen fra 1972 til 2011 for hele aldersgruppen 55-74 år. Vi gir en mer detaljert oppdeling på alder for 2011 og sammenlikner sysselsettingsandeler for eldre aldersgrupper med yngre aldersgrupper. Med sysselsettingsandel menes antall personer innen en gitt aldersgruppe som er sysselsatte i prosent av alle personene i denne aldersgruppen.

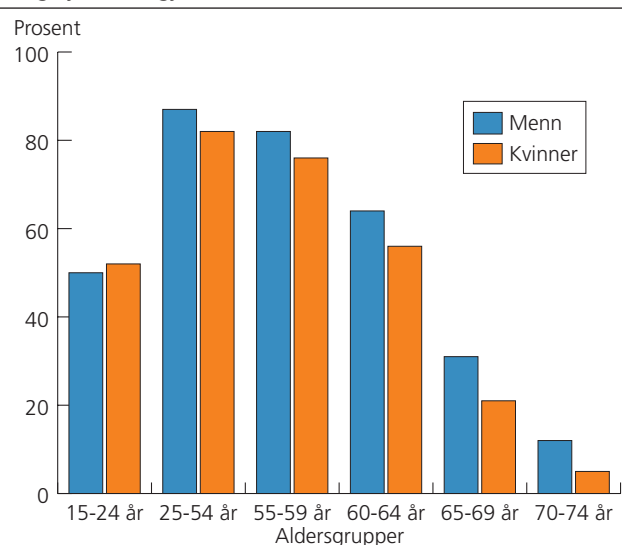
Artikkelen ser også på forskjeller etter utdanning og kjønn som er viktige kjennemerker ved studier av sysselsettingen totalt sett, også for hvor lenge og hvor mye man jobber. Til slutt viser vi en sammenlikning med de eldres sysselsettingsnivå i andre land.

Sysselsatte i ulike aldersgrupper i 2011

I 2011 var det 263 000 sysselsatte menn av i alt 495 000 menn i aldersgruppen 55-74 år. Det gir en sysselsettingsandel på 53 prosent. For kvinner var 223 000 av i alt 501 000 sysselsatte, en andel på 45 prosent. Om vi ser begge kjønn under ett, var sysselsettingsandelen på 49 prosent.

I AKU måles blant annet sysselsettingen for befolkningen i alderen 15 til 74 år. Figur 1 viser sysselsettingsandelen i ulike aldersgrupper i 2011. Grunnen til lav sysselsettingsandel i den yngste aldersgruppen er at mange går på skole eller studerer. Aldersgruppen 25-54 år har den høyeste sysselsettingsandelen, 87 prosent for menn og 82 prosent for kvinner. I aldersgruppen 55-59 år er sysselsettingsandelene fremdeles forholdsvis høye, 82 prosent for menn og 76 prosent for kvinner. Nedgangen starter i hovedsak ved aldersgruppen 60-64 år. Her er sysselsettingsandelen 64 prosent for menn og 56 prosent for kvinner. Nedgangen fortsetter i aldersgruppen 65-69 år til 31 prosent for menn og 21 prosent for kvinner. I de øverste aldersgruppene avspeiler lav

Figur 1. Sysselsatte i prosent av personer i alt, etter alder 15-74 år og kjønn. Årsgjennomsnitt 2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå

sysselsettingsandel at folk når pensjonsalder eller går ut av arbeidslivet av andre årsaker. I den aller eldste aldersgruppen 70-74 år, altså over vanlig pensjonsalder, er likevel 12 prosent av mennene og 5 prosent av kvinnene sysselsatte.

Sysselsettingen for 60-70-åringene

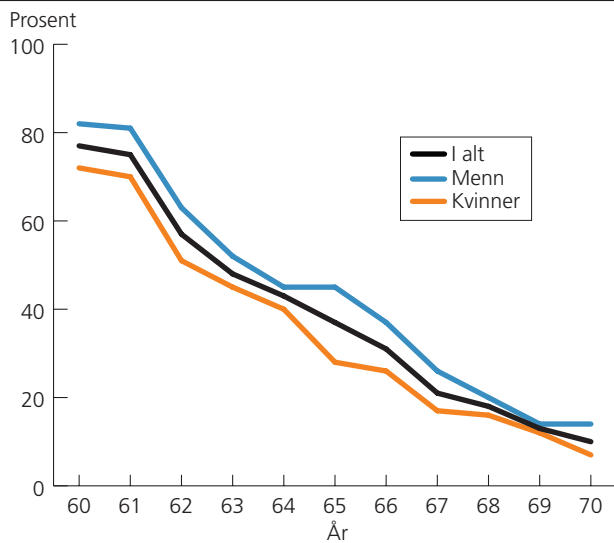
Sysselsettingen delt inn i ettårige aldersgrupper mellom 60 og 70 år viser at for både menn og kvinner skjer det en markert nedgang fra 61 til 62 år. Sysselsettingsandelen for menn faller fra 81 til 63 prosent, og for kvinner fra 70 til 51 prosent. Dette henger blant annet sammen med AFP-ordningen og den nylig innførte pensjonsreformen, som gir anledning til pensjon fra fylte 62 år.

Deretter er nedgangen jevn fram til 64 år. Da er sysselsettingsandelen 45 prosent for menn og 40 prosent for kvinner. Mellom 64 og 65 år er det ingen endring i sysselsettingen for menn, mens den synker sterkt for kvinner til 28 prosent. Fra 65 år synker den raskt for menn også, og ved 69 års alder er sysselsettingsandelen nede i 14 prosent for menn og 12 prosent for kvinner.

Marit Getz Wold er seniorrådgiver i Seksjon for arbeidsmarked (marit.wold@ssb.no).

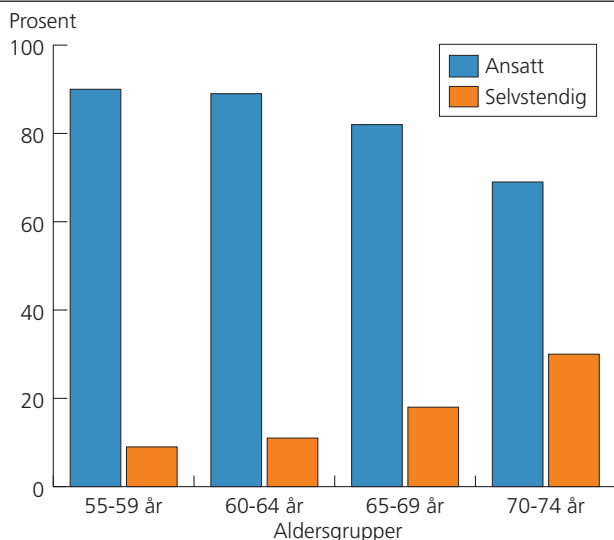
Inger Håland er rådgiver i Seksjon for arbeidsmarked (inger.haland@ssb.no)

Figur 2. Sysselsatte i prosent av personer i alt, etter ettårige aldersgrupper 60-70 år og kjønn. Årsgjennomsnitt 2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3. Sysselsatte, etter yrkesstatus og alder. Prosent. Årsgjennomsnitt 2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå

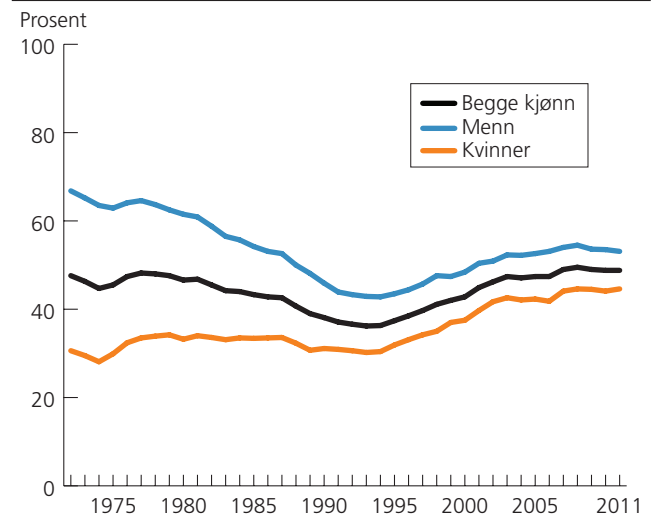
Andel ansatte og selvstendige

De aller fleste sysselsatte er ansatte uansett alder, mens en forholdsvis liten del, 7 prosent, er selvstendig næringsdrivende. Andelen selvstendige øker med alderen. I den høyeste aldersgruppen er om lag en tredel av de som fortsatt er sysselsatte, selvstendig næringsdrivende.

Utviklingen fra 1972 til 2011 for aldersgruppen 55-74 år

AKU startet i 1972. Dette falt sammen med kvinnenes inntog i arbeidslivet i stor skala gjennom 1970 tallet. Etterspørselen etter arbeidskraft økte, særlig i kvinnedominerte næringer. Dessuten tok flere unge kvinner høyere utdanning, fødselspermisjonene ble lengre og etter hvert økte utbyggingen av barnehager. Økt etterspørsel førte til at også eldre kvinner økte deltakelsen i arbeidslivet markert i disse årene, se figur 4. Andelen

Figur 4. Andel sysselsatte 55-74 år, etter kjønn. 1972-2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå

sysselsatte kvinner i alderen 55-74 år var 31 prosent i 1972, økte til 34 prosent i 1982 før en nedgang til 31 prosent i 1992. Dette skyldes trolig den generelle konjunkturedgangen i økonomien rundt 1992. Deretter økte andelen til 42 prosent i 2002 og til 45 prosent i 2011.

Andelen sysselsatte menn var 67 prosent i 1972, og falt jevnt gjennom 1980-tallet til et bunnivå på 43 prosent i 1992. En sentral årsak til denne nedgangen er dels strukturendringer i norsk næringsliv, der sysselsettingen i mannsdominerte næringer, som industri ble jevnt redusert, mens sysselsettingen innen kvinnedominerte næringer innen helse og omsorg økte. Dessuten sank reell pensjonsalder blant menn, blant annet gjennom økende andel på uførepensjon. Også flere kvinner ble førtidspensjonert på denne måten, men i sysselsettingsstatistikken blir dette oppveid ved den generelle tendensen til økt sysselsetting for kvinner. I tillegg opplevde vi en konjunkturedgang fra slutten av 1980-tallet der sysselsettingen gikk ned og arbeidsløsheten økte. Midt på 1990-tallet endret konjunktorene seg, og sysselsettingen tok seg opp. Fra midten på 2000 tallet har sysselsettingsandelen for menn i denne aldersgruppen stabilisert seg på rundt 53 prosent, mens den har økt jevnt for kvinner fra 42 til 45 prosent. Figur 4 viser at forskjellene mellom menns og kvinners sysselsettingsandeler er blitt kraftig redusert gjennom AKU sin levetid, altså de siste 40 årene, om ikke så mye det siste tiåret.

Ettersom sysselsettingsandeler måler antall sysselsatte som del av befolkningen i en gitt aldersgruppe, vil utviklingen være avhengig av den aldersmessige fordelingen internt i gruppen. En del av det som framstår som økte sysselsettingsandeler i aldersgruppen 55-74 år, vil henge sammen med skifte i alderssammensetningen i befolkningen for både menn og kvinner. Særlig gjelder dette utviklingen etter år 2000. Årskullene født etter 2. verdenskrig er mye større enn kullene født tidligere. Fra

2000 vil disse ha kommet i den nedre del av denne aldersgruppen. Siden yrkesdeltakelsen faller med alder, er dette en viktig forklaring av økningen på 2000 tallet (Lohne og Næsheim 2006).

Utdanningens betydning for yrkesdeltakingen

Utdanning har mye å si i forhold til hva slags arbeid en kan få og hvor yrkesaktiv en er. AKU-data gir en god beskrivelse av sysselsettingen etter utdanningsnivå. Tallene viser at personer med høy utdanning i alle aldersgrupper er mer yrkesaktive enn personer med lavere utdanning. De står også lengre i arbeidslivet (Nerland, Bø og Næsheim 2011).

Tabell 1 viser for det første at sysselsettingsandelen synker i takt med alderen fra fylte 60 år for alle utdanningsnivåer. For det andre viser den at dette har en sammenheng med hvilket utdanningsnivå de sysselsatte har. Personer mellom 60 og 61 år med utdanning på ungdomskolenivå har en sysselsettingsandel på 56 prosent, mens den er på 92 prosent for dem med utdanning på universitets/høyskolenivå. Sysselsettingsandelen for de med det høyeste utdanningsnivået er for denne aldersgruppen like høy som for de sysselsatte 24-59 år. Halvparten av personer med universitets- og høyskoleutdanning er fortsatt sysselsatt i en alder av 65-66 år, mens det samme gjelder for bare 1 av 4 med utdanning på ungdomskolenivå.

Arbeidstiden synker for de eldre

Ikke bare sysselsettingsandelen, men også arbeidstiden endrer seg med alderen. Tabell 2 viser hvordan avtalt arbeidstid pr uke synker med alderen. Fordi dette er gjennomsnittstall som gjelder for de personer som faktisk er sysselsatte, kan tallene være påvirket av at de med lengst arbeidstid slutter å jobbe tidligere enn de med kortere arbeidstid.

For menn er det en forholdsvis liten endring i arbeidstiden før vanlig pensjonsalder på 67 år. Etter det reduseres arbeidstiden sterkt, slik at den for aldersgruppen 67-69 år ligger om lag 10 timer under arbeidstiden for aldersgruppen 55-61 år. Den samme utviklingen gjelder for kvinner, men kvinner har i alle aldersgrupper markert kortere arbeidstid enn menn, ved at kvinner uansett alder jobber deltid i langt større grad enn menn.

Den største forskjellen mellom menns og kvinners tilknytning til arbeidslivet kan belyses ved å studere andelen som jobber deltid. I alle aldersgrupper er andelen som arbeider deltid større for kvinner enn for menn. En årsak til dette kan være at kvinner fremdeles i større grad enn menn tilpasser sin arbeidsdeltakelse til omsorgsansvar hjemme, enten for barn eller eldre familiemedlemmer. En annen kan være at organiseringen av arbeidslivet er tilpasset deltid innen kvinnelederte næringer som helse, omsorg og utdanning. I den yngste aldersgruppen 25-54 år er det en tredel av kvinnene som jobber deltid, mens det samme gjelder for bare 7 prosent av mennene. Denne ulikheten fortsetter i eldre

Statistisk sentralbyrå

Tabell 1. Sysselsatte 15-74 år i prosent av personer i alt, etter alder og utdanningsnivå. Årsgjennomsnitt 2011

Alder	I alt	Utdanningsnivå		
		Ungdoms-skole	Videregående skole	Universitet/høyskole
15-74 år	69	50	71	84
15-24 år	52	41	66	69
24-54 år	85	69	86	91
55-59 år	79	64	78	91
60-61 år	76	56	74	92
62-64 år	49	35	48	64
65-66 år	34	23	32	50
67-69 år	18	14	16	27
70-74 år	8	5	9	12

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Gjennomsnittlig avtalt/vanlig arbeidstid per uke, etter alder og kjønn. 2011

Alder	I alt	Menn	Kvinner
25-54 år	36	39	33
55-61 år	35	38	32
62-66 år	32	35	28
67-69 år	25	28	21
70-74 år	21	27	13

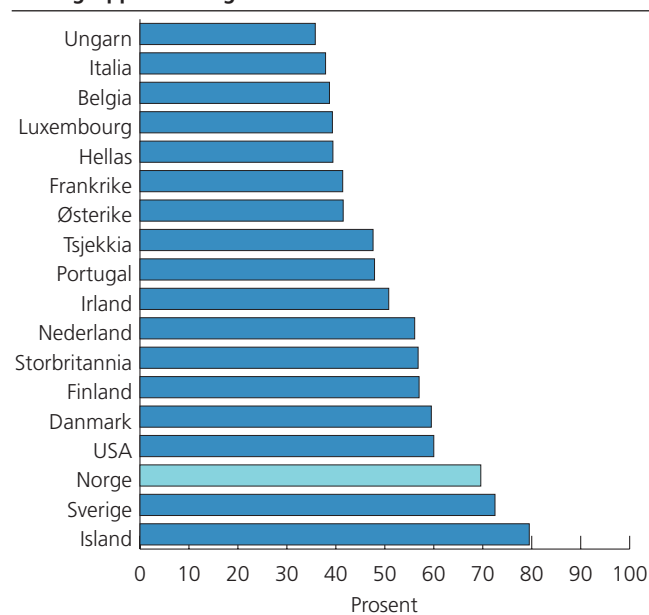
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. Andel sysselsatte etter alder, deltid og kjønn. 2011

	I alt	Menn	Kvinner
25-54 år	20	7	33
55-61 år	25	10	41
62-66 år	41	28	59
67-69 år	61	52	72
70-74 år	72	61	97

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. Sysselsatte i alderen 55-64 år i prosent av alle personer i aldersgruppen. Utvalgte land. 2011

Kilde: OECD.

aldersgrupper. I aldersgruppen 55-61 år arbeider 10 prosent av mennene deltid, og 41 prosent av kvinnene. Fra fylte 67 år arbeider også flertallet av menn deltid, og hele 72 prosent av kvinnene.

Sysselettingen blant eldre i andre land

Norge har høyere sysselsettingsandel for personer i alderen 55-64 år enn de fleste land i Europa med 70 prosent. Vi ligger på tredje plass etter Sverige med 73 prosent og Island med 80 prosent i 2011. Laveste sysselsettingsandeler har Ungarn, Italia, Belgia, Luxemburg og Hellas, som alle har en andel på under 40 prosent. Tallene fra OECD som vi har brukt her, har en øvre aldersgrense på 64 år, se figur 5. Variasjoner i pensjonsordningene landene imellom påvirker andelen sysselsatte i disse aldersgruppene.

Referanser

Ylva Lohne og Helge Nome Næsheim (2006): Eldre i arbeidslivet. Notater 2006/9, Statistisk sentralbyrå.

Sølve Mikal Nerland, Tor Petter Bø og Helge N. Næsheim (2011): *Hvordan overvåke pensjoneringsatferden?* Rapporter 9/2011, Statistisk sentralbyrå.